

60 år med Gästriklands Spelmansförbund (GSF)

samt lite till om folkmusikens utveckling till Gröna vågen och World Music.

Söndagen den 14 november 1943 utlystes för första gången Gästriklands Spelmansförbund. Det var i samband med en spelmansstämma på Gävle teater där 23 spelmän från landskapet hade infunnit sig för uppspelning. De blev sedan de första medlemmarna i förbundet. Stämman kom till på initiativ av Gävleborgs läns orkesterförenings kapellmästare Erik Bengtsson som tillsammans med Joel Rådberg och Sigfrid Björkström planerade evenemanget och lade grundtankarna om ett spelmansförbund. Bildandet hade föregåtts av en hel del skrivelser om spelmän i tidningarna. Sigfrid var den som skrev. Det han skrev om var bl. a. Joels besök hos traditionsbärare och uppteckningsarbete. Dessutom en hel del bygdehistoria och spelmansberättelser.

Den första styrelsen bestod av Erik Bengtsson ordförande, Joel Rådberg, Sigfrid Björkström, Leonard Ström, Erik Skoog, Ragnar Bolle samt Emil Florell. Dessa initierade ett stort uppteckningsarbete och värvade fler medlemmar. Redan till den stora spelmansstämman på Valhalla 1944 hade förbundet ca 50 medlemmar. Under åren fram till 1950 upptecknades bortåt 700 låtar varav 500 så småningom renskrevs. Denna kulturgärning uppmärksammades med Gefle Dagblads kulturpris till Sigfrid Björkström och Gunnar Höglom (Hammarbergs-Hans låtar). Andra flitiga upptecknare under denna tid samt på 1950-talet var bl a Bengt Åsbrink, Arne Jansas, Joel Rådberg, Erik Skogh, Anders Hedlund.

1949 fick förbundet sitt emblem utformat av Erik Skogh. Detta användes första gången i Furuviik. 1950 gick man med i SSR, Sveriges Spelmäns Riksförbund.

1955 bildades det första spelmanslaget. Det var i Sandviken och snart följde Torsåker efter. Redan 1956 kom de första utkasterna om ett låthäfte, vilket dock inte kom ut förrän 1967 (Spelmanslåtar från Gästrikland, populärt kallat "gröna häftet").

1963 restes på förbundets initiativ en minnessten i Styrbjörns hage i Högbo, med texten "*Folklåten skall leva hos dem som i de gamles spår fortsätter tolka kärleken till hembygden*" författad av Erik Skogh, Årsunda.

1967 kom så GSFs första låthäfte med 60 låtar. Medlemsantalet hade sedan starten legat på ca 50 personer. 1969 gjordes på Lars Hillströms initiativ en ungdomssatsning tillsammans med Sandvikens kommunala musikskola och dess ledare Hannes Söderlind. Det första "fälttåget" som ungdomarna gjorde till Uppsala slott och stämman där, kom att sätta grundläggande spår, säger Per Börjesson som var med. De upplevde en härlig social gemenskap under resan. På stämman såg de skäggiga spelmän, dräktklädda spelmän och många sorter ytterligare. En som redan pluggade i Uppsala var Lennart Östblom. Efter stämmans upplevelser plockade han fram sin undanstoptrade fiol och därvid är det. Det låg väl i tiden med folkmusik och snart åkte ett gäng ungdomar vilka kallade sig "*Felan går*" land och rike runt och spelade. Dessa blev fler och fler under första halvan av 1970-talet då "gröna vågen", med sin längtan till landet, svepte över Sverige. Nu började GSFs medlemsantal öka i rask takt för att nå sitt maximum mot mitten av 1980-talet med 270 medlemmar.

Från mitten av 1970-talet och framåt 1980-talet gjordes många inspelningar av äldre spelmän på fiol och dragspel, sångare och sångerskor i landskapet av främst Per Anders Hillblom. Håkan Berglund och Gun Eriksson spelade även in en del i Gästrikland, men kanske främst i Hälsingland. Tony Wrethling har spelat in samt upptecknat många låtar i samband med sitt mångåriga samarbete med bygdedansforskaren Benno Eriksson.

Jag älskar dansen, för den befriar människan, knyter den sorgsna till gemenskap

Jag älskar dansen, som främjar sundhet, klarhet i tanken och en rörlig själ

Dans är förvandlingen av rum och tid, för människor som ständigt är i fara

Att förfalla ensidigt till tanke, vilja eller känsla

Jag älskar dansen

O , människa lär dig dansa, för annars vet änglarna i himlen inte vad de ska göra med dig
Augustinus (345-430 e Kr)

Mellan 1975-85 var gammeldanskurser i studiecirkelform omåttligt populära. I folkdanslagen kom många nya dansare till och studiecirkel i fiolspel och nyckelharpa fanns i stor mängd. Den första studiecirkeln i nyckelharpsbygge hölls 1977 i Sandviken. Genom all denna kursverksamhet i studiecirkelform kom stora skaror nya spelmän med i GSF. På spelmansstämmor i Gästrikland (och övriga Sverige) kom folk i mängd. I Bingsjö och Delsbo var det som mest bortåt 35-40000 åhörare. I Gästrikland har under dessa år hållits stämmor i på hembygdsgårdarna i Torsåker, Österfärnebo (Koversta), Hille, Valbo (Vretas) Ockelbo (Pålsgården). Därtill en mängd mindre spel och dansevenemang ex i Hosjön, Gammelboning.

Gävle Folkmusikförening bildades 1978 och arrangerar fortfarande kurser, konserter och speltillfällen. Bland alla spelmanslag och grupper som bildades från 70-talet och framåt är det Sandvikens spelmanslag som varit störst och aktivast. Man har under en följd av år under 80-talet arrangerat konserter med dans och julfester och spex i Ytterbyns bygdegård i Järbo. Spelmanslag och folkmusikgrupper har saknats endast i Hedesunda och Hamrånge i modern tid, i övriga orter finns eller har det funnits spelmanslag och en eller fler folkmusikgrupper med olika sättning ... allt från nyckelharpsgång till durspelsgrupper. Från att i GSFs begynnelse endast ha spelat på fiol och nyckelharpor så spelas det idag även på flöjt, klarinett, gitarr, mandola/bosoki, durspel, mandolin, tramporgel och stora dragspel, munspel m fl instrument. Det har blivit viktigare hur man spelar än på vad. GSF hade under tidigt 80-tal tid årliga kurser, oftast på Västerbergs FHS eller i samband med års och halvårsmöten. GSFs tidning Gestrike-RESONANS kom på Göte Anderssons initiativ till vid början av 80-talet. Höjdpunkter i tidningsutgivningen är jubileumsnumren 1983 och 1993.

Ett flertal nothäften gavs ut på initiativ av och i GSFs regi: *Spelmanslåtar från Gästrikland*(Hammarbergs-Hans häftet), *Jernberglåtar*, *Åsbrinkslåtar*, *Gästrikelåtar efter Spelstina och klockarna Stolpe*. De första 60 låtarna i låthäftet från 1967 har byggts på med ytterligare ca 140 numrerade låtar i lösbladsform.

Ett antal grammofon och cd-skivor har givits ut med Gästrikelåtar (dock inte i GSF regi). På 1970-talet gavs följande LP-skivor ut: "*Spelmanslåtar från Gästrikland*" med Stig Sjödin och Barbro Pettersson, Felan Går i form av trion Wrethling-Börjesson-Hermansson gav ut "*Danslåtar från Gästrikland*", "*Jernberglåtar*" och "*Gästriketon*" med Anton Jernberg och Sven Ahlbäck, "*Listiga Jonsson*" med duon Wrethling/Störling samt "*Ogräs*" med gruppen Kvickrot där Sven Ahlbäck och Susanne Rosenberg ingick. På cd med huvudsakligen gästrikematerial har utkommit bl a "*Som förr*" med duon Wrethling/Störling, Rosenbergs sjuva med "*R7*", "*Gästrikelåtar och lite till*" med Gunnar Persson och Anders Larsson, "*Silverbasharpa I*" med Sigurd Holmberg, "*Som ringar på vattnet*" med gruppen Vox Picea.

Från mitten av 1980-talet avtog intresset för den folkliga kulturen, så även för spelmannsmusiken. Publik tillströmningen minskade och ett antal spelmansstämmor lades ner. 1991 arrangerades, trots detta, på Göte Anderssons initiativ, den första succéartade Folkmusikfesten på Folkets Hus i Sandviken. Det kom under 90-talet att bli ytterligare 8 stora Folkmusikfester, vilka arrangerades i Gästriklands alla fyra kommuner. De arrangerades av Gästriklands Spelmansförbund tillsammans med Gästriklands Hembygdsring dvs folkdansarnas distriktorganisation. Festen engagerade många dansare och spelmän och resulterade i många fina projekt, konserter och bra evenemang genom åren. Evenemanget frigjorde likaså stora resurser i form av bidrag från både kommunal och landstingsnivå. I slutet av 1990-talet beslutade arrangörsföreningarna att lägga ner Folkmusikfesten i den form den bedrivits. År 2000 bildades så Arrangörsföreningen Folkmusikfesten i Gästrikland, vilken nu driver arrangemanget i alla fyra gästrikedkommunerna årligen. Den har som mål att

arrangera Folkmusikfester i alla fyra kommunerna i landskapet med hjälp av lokala arbetsgrupper.

GSFs medlemstal har minskat till ca 180 medlemmar, men ökar nu så smått igen. Från 1998 och framåt kan man åter konstatera ett ökande intresse för folkmusik. Nya ingredienser i det intresset är genreblandningen, nya instrument och den helt nya genren "Världsmusik". Sandvikens spelmannslag har genom inspirerande initiativ av Mikael Nykäsenoja lockat många nya människor till folkmusiken. Man har sedan 1999 visstugor en gång i månaden där ett 20-tal vissångsintresserade möter upp. Laget startade år 2000 två studiecirkel i fiolspel. Dessa har nu måst utökas i antal och engagerar nu bortåt ett 40-tal vuxna musikanter. Mellan 1996 och 2003 arrangerades i augusti årligen av Michael Müller och Christina Lilja kurser i sång och fiolspel i Oslättfors. Anders Woxberg i Ockelbo bjuder varje sommar in till ett flertal folkmusikevenemang på sin gård "Oklagård" – kurser, danser, teater, stämmor mm.

År 1999 anställde länsmusikorganisationen Musik Gävleborg en "folkmusikkonsulent" i projektform. En konsertserie för folkmusik skapades i länet, *FolkmiX*, vilken har arrangörsföreningar i alla länets kommuner och producerar varje höst-vintersäsong ca 25 folkmusikkonserter med professionella folkmusiker och grupper. Sedan 1998 finns även Gävle Konserthus, vilket i sitt utbud av konserter alltid bjuder på en hel del högklassig folkmusik, ofta i form av sk "World Music". Musikhuset/Sjömanskyrkan i Gävle arrangerar sedan år 2000 varje höst en endags Folkmusikfest. "Arrangörsföreningen Folkmusikfesten i Gästrikland" arrangerar oftast fyra folkmusikfester per år, dvs en i varje av Gästrikland kommuner. Man driver även ungdomsprojekt med målet att få ungdomar intresserade av spelande och dansande inom vår genre.

Sammantaget kan man säga att det idag finns många aktörer som månar om den folkliga musiken och ser till att den får plats i det mediala bruset. Gästriklands Spelmansförbund är inte längre den enda aktören för folkmusikens fromma, vilket vi är glada för. Framtiden ser ljus ut.

Michael Müller 2003